

Bevara Höjeådalen och bygga ut den till natur- och friluftsområde

Kommentarer till Lunds översiktsplan 2017

Peter Sondhauss¹

¹ Åbrinksvägen 19, 22271 Lund, peter.sondhauss@gmail.com

Inledning

Lund har ett naturskatt direkt vid tröskeln av sin södra ingång: *Höjeådal*en. De som bestämmer över Lunds utveckling verkar inte vara medveten om att skatten finns. Höjeådal

Men fortfarande är mycket kvar. Folk som bor i Lunds södra delarna, i Klostergården, Sankt Lars område eller Södra Innerstaden använder området flitigt för att motionera, promenera eller odla. Naturlivet är rikt, och reningsverksdammarna är ett välkänt ställe för fågelskådning [1]. Folk känner att denna tillflykt från de tätbebyggda områdena är hotad av ett stort bostadsområde: *Källby* och hotad av en ny stor tillfartsväg in i staden: *förlängningen av Åkerlund och Rausings väg* med egen bro över Höjeådal

Lund växer snabbt och behöver nya bostäder. Betyder det att man måste offra ett av de få rekreatiomsområden i omedelbar grannskap till staden? Som bekant har Lunds tätort ingen strand, skog, eller stor sjö i närheten, bara Nöbbelövs mosse, Rinnebäcksravinen och Höjeådal

I det här dokumentet presenteras en vision om hur Höjeådal

Gamla synder

Största synden, byggandet av motorvägen E22, som skär av östra delen av Höjeådal

vintern när växtligheten har vissnat ner. Naturligtvis är det meningslös att bygga väg där. Efter 100 meter kommer ju motorvägen att ta sig över eller under, men det går inte eftersom det vare sig finns bro eller tunnel. Närmaste bro är 500 meter bort. Det betyder cirka en kilometer omväg för att komma på andra sidan. Detta gör östliga delen av Höjeådalen till en avlägsen ställe, en sorts insidertips, men också till en missad chans.

Sen Hemsö har tagit över förvaltningen av fastigheterna i S:t Lars parken har parken vaknat från sin långa sömn. Nya skolor och dagis har öppnat, gamla har blivit större och antalet barn som vistas i parken på dagtid har "exploderat". Tyvärr har också trafiken exploderat. Skoldagar klockan åtta på morgonen finns det bilköer på infarterna och i parken själv. Detta beror till en stor del på en trafikplanering som verkar har gjorts på 1960-talet. Kanske är vissa delar faktiskt från den tiden. Även de nyligen byggda eller renoverade delarna har gjorts i samma anda: de nyrenoverade huvudvägen genom området, Sankt Lars väg, fick en generös bredd, så att två lastbilar kan möta varandra utan att sakta ner. Fartdämpande hinder är mycket få och hastigheterna sänks inte särskilt mycket. Cyklar måste ut i blandtrafik, då inga cykelvägar finns. Även de flesta mindre väg är öppna för biltrafik. Ett växande antal parkeringsplatser [2] skapar ännu mer no-go-områden för barnen och attraherar ännu mer trafik.

Det är inte förvånande att föräldrarna inte vågar låta sina barn gå själv till skolan, även om det bara handlar om några hundra meter från busshållplatsen. Då skjutsar man de hellre med bilen, och på sätt och vis gör trafikmiljön ännu farligare. Samma logik som ligger bakom att köpa större och större bilar, för att höja sin egen säkerhet på bekostnad av andras.

Lyckligtvis fick man veta om felet, och det var inte för sent att åtgärder det. Därför är hoppet att tidigare lugn och ro ska återvända till S:t Lars parken.

Skadan som man har orsakat lite västerut, på området med den före detta barn och ungdomspsykiatri (BUP), är mer permanent. Området var det mentalsjukhusets fruktträdgård och plantskola. Det fanns inte så många gamla träd som i övriga delarna av S:t Lars parken, men många fruktträd blandat med buskage runt om och mellan BUPs byggnader. Det var en mjuk övergång från parkmiljön på ena sidan till den lantliga miljön på den andra – Hästhagen. När BUP stängdes, revs inte bara byggnaderna, man rörde också bort merparten av omgivande växtligheten. Såret som skapades i landskapet kan man se i Bild 1. Istället byggdes ett blandat villa- och punkthusområde.

Motståndet från invånare på den närbelägna Klostergården var stark. Överklagande av projektet gick upp till Högsta Domstolen. Man kände att ett viktigt rekreationsområde var hotat. Det handlade inte bara om BUP området själv. Växtligheten där har avskärmat den lantliga miljön kring Hästhagen från närliggande staden. Av okänt anledning har kommunen även röjt växtligheten på egen mark, på Hästhagens sida, där det inte behövdes skapa plats för nya hus, detta till synes helt i onödan. För mig var det en ögonöppnare av hur kommunen saknar känsla för hur värdefull Höjeådalen är och vad är som är viktigt att bevara. Det räcker inte att ha mycket grönt på kartan. Det viktigaste för områdets besökare är vad man ser i sin omgivning som ofta går

utöver det egentliga grönområdet. Ögonen är människans viktigaste sinnesorgan. En liknelse för att förtydliga det: finns det bara ett fult hus i gatan, så vill man kanske flytta in i det. Därifrån har man alltid en fin utsikt i motsats till alla andra.

Bild 1: Hästhage på västra sidan S:t Lars parken. Stora träden i förgrund tillhör parken. Bakom träden på vänstra sidan av bilden ligger öppen åkermark. Utsikten över öppna landskapet bidrar mycket till hästhagens attraktionskraft för flanörer. På högra sidan ligger byggplatsen på f.d. BUP området. Mellan vägen i mitten och byggområdet ligger S:t Lars hospitalets f.d. plantskola varifrån stora delar har röjts i samband med byggnadsarbetet. Därmed förstördes den visuella avskärmning av området mot staden. (Google Maps data).

Det är frestande att tillägga Källby reningsverk till listan av gamla synder. Fast det skulle inte vara rättvist. Reningsverket själv är ingen ögongodis, men utan det skulle dammarna inte finnas, och de är en av få exempel, hur människans ingripandet kan faktiskt berika ett naturområde. Än så länge har området exploaterats med viss känsla. Nybyggda delar i Värpinge ligger på respektfullt avstånd. Byggnadernas höjd är anpassad, så att man ser bara ett fåtal tak över kullarna. Frågan är om inte känsligheten kan krossas under trycket att exploatera nya områden för Lunds snabbt växande befolkning. Efter kommunens bilaga i Sydsvenskan om översiktsplanen får folk förvänta sig det värsta.

Det som är bra och hur det även kan förbättras

För många som bor i Klostergården är en små namnlös väg det vanligaste tillträde till Höjeådalén. Vägen gar av från Västansvägen vid förskolan Väderleken, går förbi Källbybadet och träffar på Höjeån just där var gamla Källbyn fanns. När man beger sig på vägen så lämnar man staden bakom sig (Bild 2) och träder in i en annan värld, en

värld av skog, natur och jordbruk (Bild 3). Vägen själv är en av de finaste särdrag i Höjeådalens. Varje ingrepp riskerar dess förstörelse.

Bild 2: Tättbebyggda Klostergården i ryggen, när man går ner en namnlös väg mot Höjeådalen, som avgår från Västansvägen.

Bild 3: Samma namnlösa väg när man tittar ner mot Höje ån.

Hästhagarna

Nere vid Höjeån ligger hästhagarna på båda sidorna av vägen. Det går att gå i hästhagarna, och om man vågar så kan man även klappa hästarna (Bild 4). Hästarna håller betesmarken öppen med bara några få buskar och träd i gräsmarken. Höjeån flödar genom hagarna och försörjer tre mindre dammar på området med vatten, antingen direkt eller genom regelbundna översvämningar. Omgivningen är öppen jordbruksmark i söder, park och skog i östern och västern. På norra sidan ligger Källbybadet, vattenverket och nybyggda området där BUP låg. Den fina utsikten mot söder till ett öppet jordbrukslandskap är med stor sannolikhet en anledning varför hästhagarna är så populära hos motionärer och flanörer. Vattenverket består av några fina gamla tegelbyggnader – från en tid som bättre klarade att kombinera funktionalitet och estetik – blandat med några moderna tillskott. Som helhet berikar vattenverket området. Det kan man inte säga om de stora punkthusen på f.d. BUPs område. De bara påminner om närheten till staden och det skulle ha varit mycket bättre om växtligheten inte har röjts. Att återställa en tät växtlighet för att skärma av området visuellt är önskvärt, men ska säkerligen möta hård motstånd av de som har köpt en fin utsikt.

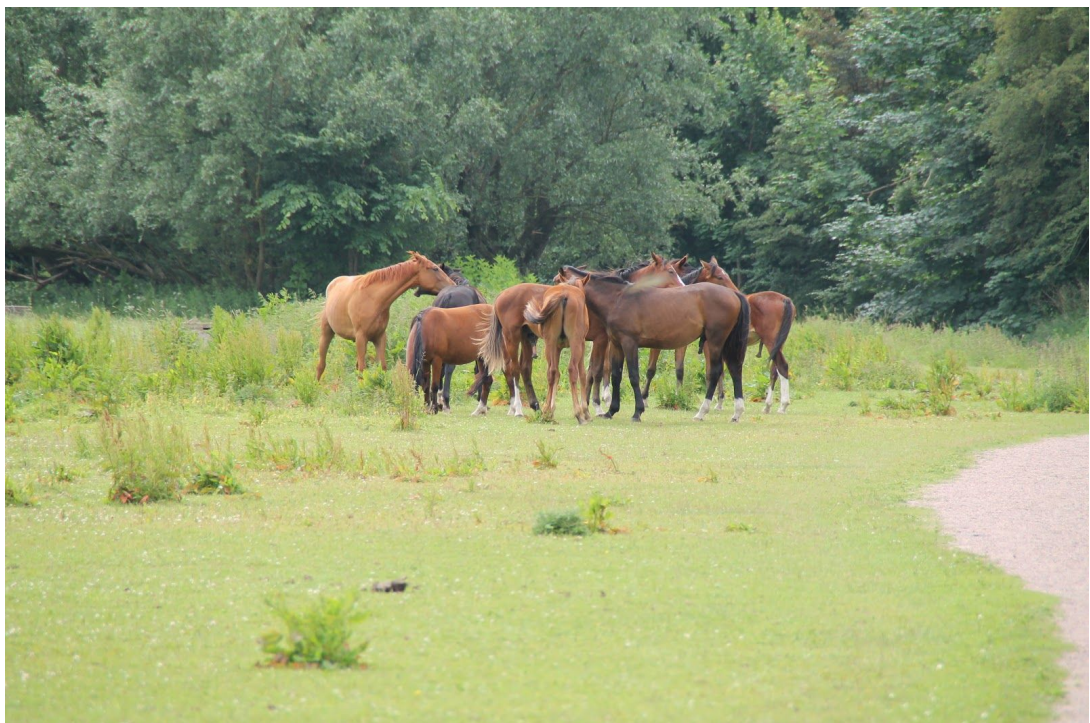

Bild 4: Flock unga hästar på hästhage med tät växtlighet på sydöstliga sidan av området i bakgrunden. En liknande tät blandning av träd och buskar fanns på norra sidan mot staden, men har röjts av obekant anledning.

Om man vill förbättra området, så är kanske den största dammen ett lönsamt objekt. Dammen har nästan inget växtlighet på grund av hästarnas bete. Det gör dammens

stränder mindre intressanta för häckande vattenfåglar och också på andra sätt minskar dess värde för biologiska mångfalden. Rent estetiskt ger det dammen auran av en jättestor vattenpöl. Med små ingrepp kunde delar av sjöstranden skyddas från hästarnas aptit, och naturen skulle utvecklas till en miljö med ett artrikt växt- och djurliv.

Källby Mölla odlingslottsområde

Området är ett av de finaste odlingslots- och koloniområden i Lund. Inte för att lotterna är speciellt välskött, men för dess läge och omgivande natur. Odlingslottsområdet är väl avskärmat från staden genom täta buskage mot norr (på väg att blir skog snart), genom skog mot Källbybadet i öster och genom järnvägsvallen mot väster. Däremot är det helt öppet till Höjeå i söder och till jordbruksmarken på andra sidan Höjeå (Bild 5&6). När man är där, är det lätt att glömma, att man är bara några dussin meter bort från ett av Lunds tätast bebyggda områden. Det känns hellre som att man är på landet, på sin sommarstuga.

Det är ett ytterst viktigt rekreationsområde för många av Klostergårdens invånare. Klostergården, byggd under miljonprogrammet, består till stora delar av trädgårdslösa lägenheter. Därför är det inte förvånansvärd, att Källby Mölla odlingslottsområde är det största i Lund och det enda med anknuten förening. Även de som inte har lott, kan njuta av området, då det är tillgängligt för alla. Det finns inget staket runt området, inte ens olåsta grindar som man måste öppna först.

Bild 5: Utsikt från Källby Möllas Odlingsområde till öppna landskapet i söder. Man glömmar lätt att man är bara en stenkast bort från en av Lunds tätaste bostadsområden.

Förbättringsmöjligheter finns säkerligen, som överallt. Kommunen har redan byggt nya behållare för växtavfall och kompostjord. Vägarna har förbättrats för att underlätta

hämtning och leverans av detsamma. Vad måste beaktas vid sådana åtgärder är att lantliga karaktären bevaras. Det är ett alltför stort ingripande kan förstöra den.

Bild 6: Källby Möllas odlingsområde från luften med blick mot sydväst. Man ser bra, att området är visuellt väl avskärmat mot alla sidorna utom mot öppna landskapet i syd. (Google maps data)

Reningsverksdammarna

Reningsverksdammarna är ett av de finaste naturområdena i Lund. Dammarna tillsammans med Höjeån och dalen som Höjeån har grävt ner över tusentals år, är en uppfriskande variation i en annars lite monotona skånska jordbrukslandskap (Bild 7&8). I synnerhet omgivningen av Lunds tätort saknar sådana variationer. Inte bara människan uppskattar ett sådan varierat landskap. Fågellivet är rikt. Det gör reningsverksdammarna till en populär plats för fågelskådare. Listan som häckar i området är lång och en ännu längre lista av arter som ses där regelbundet kan man läsa t.ex. i Skånsk Skådarguide [1]. Fåglarna å andra sidan uppskattar en rikt utbud av insekter. För människan synligast är många arter av trollsländor. Personligen har jag sett blåbandad jungfruslända, blå jungfruslända, större kustflickslända, röd flicksländ, blågrön mosaiksländ, större ängstrollsländ, och mindre sjötrollsländ. Insekterna är också omtyckta av en rad amfibier som därför har bosatt sig i området: vanlig groda och vanliga paddan träffar man regelbunden i gräset vid hela Höjeådal. Om våren ger ätlig groda stora konserter i dammarna vid Höjeån, inte bara i reningsverksdammarna.

Bild 7: Östliga sidan av reningsverksdammarna från luften med blick mot nordväst. I förgrund järnvägsbro av Södra stambanan över Höjeådalen. Lite ovan bildens mitt ligger Källby reningsverk. (Google maps data)

Bild 8: Västliga sidan av reningsverksdammarna nära Värpinge by med blick mot sydost. Landskapet liknar en parkanläggning i engelsk stil. Det omfattar också åkrarna på bildens vänstra sidan. Vid bebyggelse av åkrarna skulle området tappa mycket av sitt värde som rekreationsområde. (Google maps data)

När jag såg kartorna i översiktsplanen och bilderna i de vinnande bidrag till arkitekttävlingen European fick jag intrycket att man tänker bygga mycket nära intill den

nordöstra sidan av dammarna, efter mottot att inget förstörs då den sida är redan bebyggt med reningsverkets anläggningarna. Det innebär att man tänker göra samma fel som vid det gamla BUP området. Man försämrar lite till, istället för att skapa något nytt och mycket bättre. Om det finns något som stör vid reningsverksdammarna nu, så är det reningsverket själv. Utöver det industriella utseende, luktar det illa, det har mer belysning än de flesta gator i innerstaden, och gräsmattan klipps oftare än den i stadsparken. Det är något helt främmande i ett naturområde. Om den kunde tas bort, skulle det uppvärdera området enormt. Bortom det estetiska, så är den sida av dammen där reningsverket ligger den där flest vattenfåglar häcker. Det beror på att den delen är inte tillgänglig till allmänheten. Där finns inga tvåfotade fågelskrämmor som passerar boet varje femte minut på en skön helgdag i våren, inte heller några fyrfotade vänner till fågelskrämmorna som äter upp ungarna. När reningsverket har lagts ner, är den bästa lösning att ersätta det genom en tät skog. Det skärmar av syn på nya bebyggelsen, men också fågellivet från bebyggelsens nya invånare.

Läget i dalgången är en fördel när det gäller att bevara området. Det avskärmar från visuella och akustiska störningar. Till exempel löper vältrafikerad väg 108 parallellt, bara några hundra meter åt sydväst. Fast den syns eller hörs inte (bara när man försöker spela in fågelsång med en känslig mikrofon, då stör den lite). Emellertid är Höjeådalens inte lika djupt överallt. På några ställen är den känsligare mot störningar och man måste lämna större avstånd med bebyggelse eller alternativt avskärma med hjälp av växtlighet om man vill bevara den. Sistnämnda metoden är mest effektiv var stor växtlighet redan finns, och var inte bakomliggande marken med bebyggelse reser sig över växterna. På kartan i Bild 9 har jag markerat såna känsliga ställen. Det är inte lätt att lämna stadsnära mark obebyggt för att bevara något så abstrakt som ett utsikt, när samtidigt trycket är högt att skapa lägenheter för en snabbväxande befolkning. Det hjälper när det finns lagar eller regler som den om "Protected Vistas" i London [3]. Därför tycker jag det är viktigt att något liknande finns i översiktsplanen.

Sankt Lars Parken

Parken (Bild 10) med sin historia, sin centrala allé, sina gamla träd, sin arkitektur i neo-renässans stil och med genomströmmande Höjeån är absolut fascinerande. För min del är det Lunds vackraste park. På det hela taget tycker jag att Hemsö och Lunds kommun gör ett bra jobb med utveckling av parken. För min smak byggs det bara lite för mycket. Men kanske är det priset för att skolorna stannar och tillräcklig pengar flödar in för att kunna bevara det gamla. Trafikproblemet har erkänts och de planerade lösningar verkar kunna fungera.

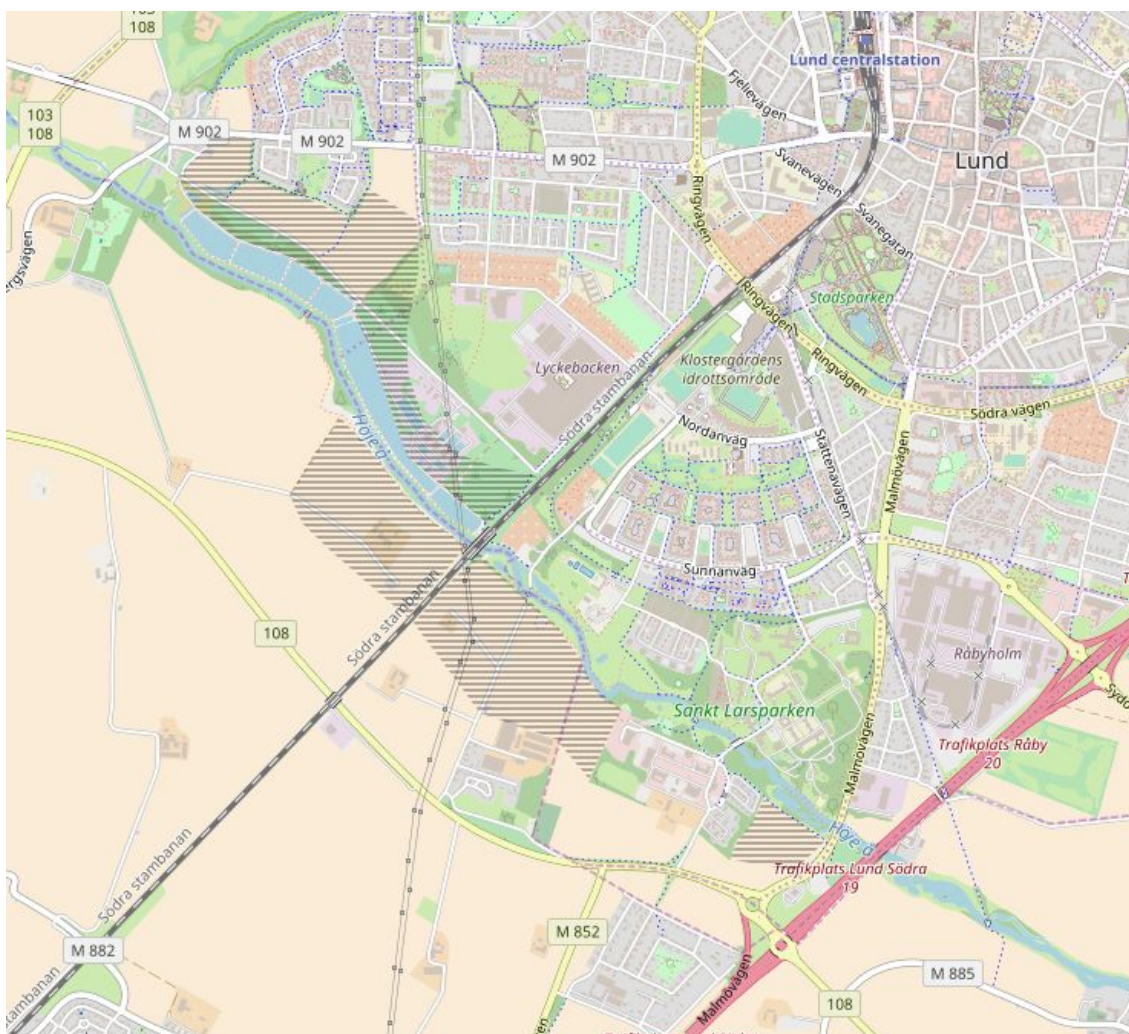

Bild 9: Karta med Höjeådalen på Lunds södra gräns. De kläckta ytorna visar känsliga områden, var bebyggelse skulle vara mycket synlig från egentliga grönområdet nära Höjeån. Ytorna är ritat från mitt eget minne och därför inte speciellt noggrann. (kartan från "Openstreetmaps and its Contributors")

Jag är lite förvånad över att det finns inte fler besökare som kommer för parkens skull. Parkens attraktionskraft är kanske inte tillräcklig och sitt läge för långt bort från stadskärnan för att det skulle löna sig med kafé eller mänskliga turistguider. Men på en lägre nivå kunde det erbjudas mer. Till exempel med några skylt, som förklarar f.d. funktionerna av byggnader eller som hänvisar till intressanta träd. Med alltså nästan alla närvarande smartphones och billig nättillgång även för turister från europeiska utlandet skulle det kanske vara intressant att skapa en audioguide. Länken till audioguiden kunde finnas på ett skylt på varje sevärdhet eller bara på ingången av parken, och i det sistnämnda fallet skulle GPS positionen styr över det som berättas.

Bild 10: Sankt Lars parken ur fågelperspektiv. (Google maps data)

Östra delen

Östra delen av Höjeådalens (Bild 11) har inte bara lantlig karaktär, det är lantlig i bokstavlig mening. Avståndet fågelvägen från Lunds tätort är inte stort, men att ta sig dit kräver stora omvägar. Det är inte ens enkelt att köra dit med bil. Det gör området mer isolerat än många ställen på landet som ligger längre bort. Det är inte heller akut hotat av bebyggelse. Ändå tycker jag det skulle vara lönsamt att återförena östra och västra delarna av Höjeådalen som nu är separerat av E22. En ny gångbro över motorvägen skulle vara en stor investering och det är kanske klokt att börja lite billigare. Motorvägsbron över Höje å är lite för låg för att fungera som en vanligt gångtunnel med standardhöjd (Bild 12). Men jag tror det är tekniskt möjligt att ha en spång i åns mitt eller en gångväg på sidan där långa människor får böja sig lite.

Bild 11: Höjeådalens östra del. (Google maps data)

Sammanställning av de viktigaste punkter

Städernas förtätning funkar bara i samband med attraktiva närliggande rekreationsområden, som öppna och tillgängliga koloni- och odlingsområden, sportanläggningar, parker, natur- och friluftsområden. Utan de består faran att folk röstar med fötterna, eller hellre med flyttbil och lämnar de förtätade områden och tar sig till villamattorna. Kvar stannar de som har inte råd med egen villa eller radhus. Då förvandlas de moderna tätbebyggda stadsdelar snabbt till sociala brännpunkter. Detta har hänt förut t.ex. med bostadsområden från miljonprogrammet. Att det har inte hänt i

Klostergården beror med stor sannolikhet också på de fantastiska rekreationsmöjligheter i närheten.

Bild 12: Bron var E22 går över Höje ån.

Betraktar man Höjeådalens och Rinnebäcksravinen – som är bara skiljs genom lilla Värpinge by – som enhet, så bildar de det enda stora rekreationsområdet i anslutning av Lunds tätort. Det skulle vara extremt kortsiktigt att förstöra det, även bara genom att bygga för nära och förstöra utsikten. Lunds kommun bör istället göra allt att bevara det.

Det skulle vara ännu bättre om området kunde utvecklas till ett ännu attraktivare natur- och friluftsområde. Jag har försökt att beskriva de möjligheter jag kan se. I en avlägsen framtid kunde Höjeådalens bli något som Lunds Central Park eller Bois de Boulogne.

Det som är mest relevant för översiktsplanen är att lägga fast att bevarande av ett rekreationsområde också innehåller att bevara utsikten.

Bibliografi

- [1] Skånsk Skådaguide, Mikael Arinder, Magnus Billqvist, Stefan Cherrug, Ola Elleström och Mats Rellmar, Skånes Ornitologiska Förening, (2017)
- [2] Sydsvenskan, "Livsfarligt trafik kaos i Sankt Lars-parken", 6 februari 2017
- [3] Wikipedia in English, "Protected View", (2017),
https://en.wikipedia.org/wiki/Protected_view